

Валентина ЛЕВИЦЬКА
аспірантка ЛНАМ

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

***Анотація.** Розкрито навчально-розвивальний та виховний впливи позашкільного художнього виховання на процес формування гармонійно розвиненої особистості. Висвітлюється проблема формування почуття краси в учнів в умовах сучасного українського суспільства. Акцентовується увага на фундаментальних дослідженнях у галузі художнього виховання, на теоретичних підходах до цієї проблеми. Проаналізовано літературні джерела з проблеми художньо-естетичного виховання молоді засобами мистецтва.*

Ключові слова: художнє виховання, естетичне виховання, художня освіта, засоби мистецтва.

Художнє виховання посідає важливе місце в духовному розвитку людини. Воно впливає на гуманізацію її свідомості, активізацію культуротворчої функції, підвищення оптимістичного світосприйняття.

Доцільність дослідження зумовлена необхідністю узагальнити досвід художнього виховання дітей у позашкільних художніх закладах освіти України сучасного періоду, виявити провідні тенденції цього процесу, форми й методи художнього впливу на формування особистості.

Проблемі організації та ефективності художнього виховання присвячені праці Д. Кабалевського, А. Макаренка, Б. Неменського, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. Обґрунтуванню ефективних форм і методів розвитку творчих здібностей у позашкільному художньому вихованні приділяли увагу Р. Шкляр, М. Куцїй, А. Алиськевич, Р. Рабинович, Л. Нікольський, Е. Крупник, В. Шацька, Л. Печко, С. Безклубенко, М. Князева та ін.

У численних публікаціях українських дослідників обговорюються і пропонуються різні підходи до цієї проблеми. Однак, незважаючи на те, що ця проблема досліджується вже давно, у багатьох аспектах вона залишається нерозкритою. Зокрема,

вимагають наукового вирішення питання: реформування позашкільного художнього виховання на основі використання спадщини минулого; розробки єдиної навчальної програми для всіх художньо-культурних закладів; фінансування, підсилення кадрового забезпечення та матеріально-технічної бази.

Багато заходів, здійснюваних у системі художнього виховання, проводяться за власні кошти учасників і кошти батьків. Нерідко талановиті, здібні діти з незабезпечених сімей залишаються без уваги. Конституція декларує рівний доступ до позашкільної освіти. Проте, як стверджують науковці, експерти й самі працівники позашкільних закладів, найчастіше в країні немає або рівного доступу, або ж якісної позашкільної освіти з мережею закладів, які можуть зацікавити сучасну дитину. Проблемність ситуації підсилюється недостатністю приміщень, які могли б використовуватися для освітніх і в тому числі художньо-виховних цілей.

Художньо-естетичне виховання варто розглядати як універсальний засіб особистісного розвитку дітей на основі виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів. Художньо-естетичне виховання дітей у контексті навчання — це один з аспектів формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я, усебічний розвиток її природних здібностей та задатків [1, 16].

Багато дослідників помилково ототожнюють естетичне і художнє виховання. Однак ці поняття необхідно чітко розмежовувати. В. Шацька ставить перед естетичним вихованням наступну мету: "Естетичне виховання служить формуванню здатності активного естетичного ставлення учнів до творів мистецтва, а також стимулює посильну участь у створенні прекрасного в мистецтві, праці, у творчості за законами краси" [1, 20]. Визначення засвідчує, що автор важливе місце в естетичному вихованні відводить мистецтву.

Мистецтво — це частина естетичної культури, як художнє виховання — частина естетичного, частина важлива, вагома, але охоплює тільки одну сферу людської діяльності. "Художнє виховання є процесом цілеспрямованого впливу засобами мистецтва на особистість, завдяки якому в учнів формуються

художні почуття і смак, любов до мистецтва, вміння розуміти його, насолоджуватися ним і здатність, за можливості, творити в мистецтві”. Проте, естетичне виховання набагато ширше, воно стосується і художньої творчості, і естетики побуту, поведінки, праці, відносин. Естетичне виховання формується у людини всіма естетично значущими предметами і явищами, в тому числі мистецтвом як його наймогутнішим засобом. Естетичне виховання, використовуючи для своїх цілей художнє виховання, розвивається в людині переважно не для мистецтва, а для його активної естетичної життєдіяльності. У “активізації здатності творчо трудитися, досягати високого ступеня досконалості своїх результатів праці, і духовного, і фізичного вбачає мету естетичного виховання Л. Печко” [1, 50].

На думку С. Безклубенка, “кінцева ціль естетичного виховання — гармонійна особистість, всебічно розвинута людина, освічена, прогресивна, високоморальна, що володіє умінням працювати, бажанням творити добро, що розуміє красу життя і красу мистецтва” [2, 26]. Ця мета також відображає особливість естетичного виховання як частини всього процесу виховання.

Значна роль у розробленні питань формування естетичних почуттів належить М. Князевій. На її думку, якщо діти виховуються в душі чутливості до прекрасного, збагачуються різнобічними враженнями, захоплюються різними видами художньої діяльності, то їхні спеціальні здібності розвиваються успішно і плідно. Художні враження залишаються в дитячій пам'яті надовго, іноді на все життя [3, 22].

Естетичне виховання повинно виробляти і вдосконалювати в дитині здатність сприймати, правильно розуміти і оцінювати прекрасне в мистецтві й житті, а тому “в загальній теорії мистецтва, — зазначає С. Безклубенко, — естетизацією позначається спонтанний, первісно стихійний процес освоєння особистості у довкіллі, в результаті якого те, що спочатку було неприйнятним чи естетично індиферентним, зрештою набуває в її поглядах певних позитивних естетичних якостей” [2, 17-18].

У працях Д. Кабалевського, А. Макаренка, Б. Неменського, В. Сухомлинського, К. Ушинського наголошується, що розвивати творчу особистість і художньо-естетичну культуру

важливо в молодшому шкільному віці. Відчуття краси створює особливі емоційні переживання, викликає в дитини безпосередній інтерес до життя, до мистецтва [4, 50].

На думку науковців, формування художньо-естетичних ідеалів у дітей як частини їхнього світогляду складний і довготривалий процес. Особливо акцентує на цьому увагу В. Сухомлинський: “Емоційне й естетичне виховання починається з розвитку культури відчуттів і сприймань. Чим тонші відчуття й сприймання, чим більше бачить і чує людина в навколишньому світі відтінків, тонів і напівтонів, тим глибше виражається особиста емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини” [5, 502].

Р. Шкляр переконаний у тому, що малювання є не тільки засобом естетичної творчості, але й технічним вступом до тих чинностей, за допомогою яких можемо творити, будувати. Воно розвиває спостережливість, увагу, а також допомагає загальному технічному розвитку. Ці технічні навички дають людям можливість творити щось прекрасне [6, 78].

М. Куцій визначає мету і завдання художньо-естетичного виховання учнів: “Виховувати естетично — значить розбудити в молоді почуття краси, здібність відчувати її, зворушуватися красою, а в кінці спостерігати красу в природі та мистецтві. Пізнання і почуття краси позитивно впливає на інтелектуальний розвиток людини і її погляд на світ...” [7, 19]. Цей принцип поєднання художньо-естетичного та морально-етичного в житті людини також формулює у своїй праці А. Алиськевич [8, 228].

Праці дослідників художніх інтересів учнів Р. Рабиновича, Л. Нікольського, Е. Крупник свідчать про те, що зосередженість інтересів на мистецтві є обов'язковою передумовою художньо-естетичного розвитку дітей [8, 39]. Трансформація ставлення до художньо-естетичних об'єктів, до художніх цінностей, а також індивідуальна художньо-естетична діяльність визначають зовнішні межі естетичного розвитку особистості учнів [8, 40].

Г. Лабунська підкреслює, що образотворча діяльність дітей шкільного віку — “засіб всебічного і гармонійного виховання особистості дитини, засіб розвитку творчих можливостей,

здатності активно, естетично... усвідомлено сприймати навколишню дійсність... включає в себе і переживання, і оцінку... і впливає на... моральний, художній, естетичний розвиток... дитини" [1, 26]. На думку Б. Ананьєва, С. Рубінштейна, Б. Юсова та інших, художньо-естетичний момент діяльності надбудовується над пізнавальним, етичним і органічним моментами і включається в складні форми поведінки, в різні зв'язки з ігровою, навчально-пізнавальною, трудовою діяльністю дітей, у різноманітні форми спілкування [1, 46].

Естетичне виховання гармоніює та розвиває художньо-естетичні здібності особистості, необхідні в різних сферах творчості, інтенсифікує розвиток самосвідомості, сприяє формуванню соціальної позиції на гуманістичних цінностях; гармоніює емоційно-комунікативну сферу; нівелює гостроту реакцій на стресові фактори в учнів з підвищеною чутливістю, регулюючи їхню поведінку; розширює можливості спільної творчої діяльності та спілкування; виконує компенсаторні функції [8, 126-127].

М. Берлянич та Л. Боровікова вважають, що художнє виховання — багатовекторний вплив на особистість учня на підставі цілеспрямованого розвитку його здібності адекватно розуміти й творити самому. Таким чином, залучення дитини до мистецтва набуває статусу своєрідного енергетичного культурно-естетичного розвитку. Отже, використання основного педагогічного терміна "виховання" має наукове підґрунтя, оскільки йдеться про цілеспрямований та організований процес оволодіння основами художньої культури за умов набуття знань про мистецтво, навчання роботі з їх специфічним матеріалом і прищеплення вміння адекватного сприйняття й оцінювання ідейно-образного змісту, виду, форми, жанру різних мистецьких творів [9, 40].

Проаналізувавши наукові праці щодо проблеми розвитку позашкільної освіти, можна зробити висновок, що система художньо-естетичної освіти й виховання має широкий простір для вдосконалення, відродження кращих національних культурних традицій і впровадження найсучасніших інноваційних ідей. Метою художнього виховання засобами образо-

творчого мистецтва в стислій, сконцентрованій формі є розвиток у дітей високих естетичних ідеалів, формування потреб і здібностей до образотворчого мистецтва в процесі художнього осмислення світу. Відомо, що зорове сприйняття в будь-якому віці домінує над іншими. Через це важливо якомога раніше закласти фундамент для подальшого активного вдосконалення зорової системи учнів. Осмислення прогресивних ідей минулого з погляду сьогодення є необхідною передумовою всебічного розуміння дослідниками нових проблем, що постали перед наукою і практикою зі створенням національної системи освіти та позашкільного навчання й виховання.

1. Божович Л.І. Пізнавальні інтереси та шляхи їх вивчення: Монографія. — М.: Изв-ия АПН РРФСР, 1955. — 173 с. 2. Безклубенко С.Д. Фундаментальні категорії сучасної естетики // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності // Зб. наук. праць / Відп. ред.: М.М. Бровко, О.Г. Шутов. — К.: Знання, 2000. — 129 с. 3. Князева М.М., Осокин Ю.В. Эстетическое как социальный феномен // Философия. — М.: Смысл, 1998. — 187 с. 4. Демчишин М.С., Гайдамака О.В. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах та Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (наказ МОН України від 25.02.04 р. № 151/11) // Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу. — 2006. — С. 160-211. 5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. Т. 3. — К.: Рад. школа, 1977. — 670 с. 6. Шкляр Р. Естетичне виховання дитини // Шлях виховання й навчання. — 1932. — Кн. 2. — С. 76-79. 7. Куцїй М. Естетичне виховання // Шлях навчання і виховання. — Ч. 1. — 1928. — 40 с. 8. Буров А.І. Проблеми естетичного розвитку особи школяра. — М.: Педагогіка, 1987. — 96 с. 9. Берлянич М.М., Боровиков Л.И. О художественном воспитании детей и юношества в микросоциальной среде // Эстетическое воспитание на современном этапе: теория, методология, практика: Сб. ст. — М.: ВНИИИ, 1990. — 80 с.

Annotation

Valentyna Levitcka. Topik of artistic and aesthetic education through art youth in scientific ulturological cesearch. The article deals with teaching developing and nurturing after-school arts education on the process of harmoniously developed personality. The problem of the formation of a sense of beauty in the students in Ukrainian society. Emphasis is on basic research in

the field of art education, the theoretical approach to the problem. Analysis of literature on the problem of artistic and aesthetic education of youth through art.

Key words: *art education, aesthetic education, art schools, skills, art education, art, fine art, national school education, educational, organizational and methodological work, social pedagogical problem.*

Аннотация

Валентина Левыцка. Художественно-эстетическое воспитание молодежи средствами искусства. В статье раскрыты учебно-развивающее и воспитательное влияния внешкольного художественного воспитания на процесс формирования гармонично развитой личности. Освещается проблема формирования чувства красоты у учащихся в условиях современного украинского общества. Акцентируется внимание на фундаментальных исследованиях в области художественного воспитания, на теоретических подходах к данной проблеме. Проанализированы литературные источники по проблеме художественно-эстетического воспитания молодежи средствами искусства.

Ключевые слова: *художественное воспитание, эстетическое воспитание, художественное образование, средства искусства.*